

Herkomst

Van Saša Stanišić verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Hoe de soldaat de grammofoon repareert
Nacht voor het feest

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Saša Stanišić

Herkomst

Vertaald uit het Duits door
Annemarie Vlaming

Ambo|Anthos
Amsterdam



The translation of this work was supported
by a grant from the Goethe-Institut.



De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 5204 1

© 2019 Luchterhand Literaturverlag, a division of
Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Germany

© 2020 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,

Amsterdam en Annemarie Vlaming

Oorspronkelijke titel *Herkunft*

Oorspronkelijke uitgever Luchterhand

Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam

Omslagillustratie © Martin Roemers/Hollandse Hoogte

Foto auteur © Katja Sämann

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

GROOTMOEDER EN HET MEISJE

Op straat heeft grootmoeder een meisje gezien. Vanaf het balkon roept ze naar haar dat ze niet bang hoeft te zijn, dat ze haar komt halen. Blijf waar je bent!

Op haar kousen loopt grootmoeder drie verdiepingen naar beneden, en dat duurt en duurt – haar knieën, haar longen, haar heup –, en als ze op de plek komt waar het meisje stond, is het meisje weg. Ze roept naar haar, ze roept naar het meisje.

Auto's remmen, rijden met een boog om mijn grootmoeder op haar dunne zwarte kousen heen, op de straat die ooit de naam van Josip Broz Tito droeg en tegenwoordig als echo de naam van het verdwenen meisje draagt; Kristina! roept mijn grootmoeder, ze roept haar eigen naam: Kristina!

Het is 7 maart 2018 in Višegrad, Bosnië en Herzegovina. Grootmoeder is zevenentachtig jaar oud en elf jaar oud.

AAN DE VREEMDELINGENDIENST

Op 7 maart 1978 ben ik geboren in Višegrad aan de Drina. In de dagen voor mijn geboorte had het aan één stuk door geregend. Maart in Višegrad is de meest gehate maand, huilerig en gevaarlijk. In de bergen smelt de sneeuw, de rivieren groeien de oevers boven het hoofd. Ook mijn Drina is nerveus. De halve stad staat onder water.

In maart 1978 was het niet anders. Toen bij moeder de weeën begonnen bulderde er een hevige storm boven de stad. De wind blies de ramen van de verloskamer bol en gooide gevoelens door elkaar, en midden in een wee sloeg ook nog de bliksem in, zodat iedereen dacht: aha, zozo, nu komt de duivel dus ter wereld. Zo heel slecht kwam dat me niet uit, want er is natuurlijk niks mis mee als mensen een beetje bang voor je zijn voordat het ook maar begint.

Alleen gaf dat alles mijn moeder niet per se een goed gevoel over het verloop van de bevalling, en omdat ook de verloskundige onmogelijk tevreden kon zijn met de situatie op dat moment – sleutelwoord: *complicaties* – liet ze de dienstdoende arts komen. Die wilde, net als ik nu, het verhaal niet onnodig rekken. Laten we het er maar op houden dat de complicaties grotendeels met een vacuümpomp werden opgelost.

Dertig jaar later, in maart 2008, moest ik om Duits staatsburger te kunnen worden onder andere een handgeschreven levens-

verhaal inleveren bij de vreemdelingendienst. Wat een stress! Bij de eerste poging kreeg ik niks op papier, behalve dat ik op 7 maart 1978 was geboren. Het voelde alsof er daarna niets meer was, alsof mijn biografie was weggespoeld met de Drina.

Duitsers houden van tabellen. Ik maakte een tabel. Zette daar wat data en info in – *basisschool in Višegrad, studie slavistiek in Heidelberg* –, maar het leek alsof het helemaal niet over mij ging. Ik wist dat de gegevens klopten, maar kon ze onmogelijk laten staan. Zo'n leven vertrouwde ik niet.

Ik begon opnieuw. Noteerde weer de datum waarop ik was geboren en schreef over de regen, en dat grootmoeder Kristina, de moeder van mijn vader, mij mijn naam had gegeven. Ook in de eerste jaren van mijn leven zorgde ze vaak voor me, omdat mijn ouders studeerden (moeder) of werkten (vader). Ze zat bij de maffia, schreef ik aan de vreemdelingendienst, en bij de maffia hebben ze veel tijd voor kinderen. Ik woonde bij haar en bij grootvader, in het weekend bij mijn ouders.

Ik schreef aan de vreemdelingendienst: *Mijn grootvader Pero was communist in hart en partijboekje en nam me mee als hij ging wandelen met de kameraden. Als ze het over politiek hadden, en daar hadden ze het eigenlijk altijd over, viel ik heerlijk in slaap. Op mijn vierde kon ik meepraten.*

Ik gumde dat van de maffia weer uit – je weet maar nooit.

In plaats daarvan schreef ik: *Mijn grootmoeder had een deegroller, waarmee ze me steeds een pak slaag dreigde te geven. Het is er nooit van gekomen, maar tot op de dag van vandaag heb ik een verstoorde relatie met deegrollers, en indirect ook met deegwaren.*

Ik schreef: *Grootmoeder had een gouden tand.*

Ik schreef: *Ik wilde ook een gouden tand, dus bewerkte ik een van mijn snijtanden met gele viltstift.*

Ik schreef aan de vreemdelingendienst: *Religie: geen.* En dat ik als het ware tussen heidenen was opgegroeid. Dat grootvader Pero de Kerk de grootste zondeval van de mens noemde sinds de Kerk de zonde had verzonnen.

Hij kwam uit een dorp waar Sint-Joris – Joris de drakendoder – werd vereerd. Beter gezegd – althans, dat was mijn indruk destijds –, vooral het drakengedeelte. Draken speelden al vroeg een rol in mijn leven. Als hanger bungelden ze om de nek van familieleden, borduursels met drakenmotief waren een favoriet cadeautje, en grootvader had een oom die kleine draken sneed uit was, die hij als kaarsen op de markt verkocht. Mooi was dat, dat je de lont aanstak en het beest vuur leek te spuwen.

Toen ik bijna oud genoeg was liet grootvader me een plaatjesboek zien. De draken uit het Verre Oosten vond ik het mooist. Die zagen er wreed uit, maar ook kleurig en vrolijk. De Slavische draken leken alleen maar wreed, ook die waarvan werd gezegd dat ze een vriendelijk karakter hadden en er niet op uit waren om dingen te verwoesten of maagden te ontvoeren. Drie koppen, griezelige kaken – dat werk.

Ik schreef aan de vreemdelingendienst: *Het ziekenhuis waar ik ben geboren bestaat niet meer. God, wat heb ik daar veel penicilline in mijn reet gespoten gekregen*, schreef ik, maar ik liet het niet staan. Je wilt een eventuele preutse medewerkster niet de stuipen op het lijf jagen met zulk taalgebruik. Ik veranderde ‘reet’ in ‘zitvlak’. Maar dat voelde niet goed, dus haalde ik de hele mededeling maar weg.

Voor mijn tiende verjaardag kreeg ik als cadeautje van de Rzav de verwoesting van de brug in onze wijk, de *mahala*. Vanaf de oever zag ik hoe de zijarm van de Drina de brug net zo lang bestookte met lente in de bergen tot de brug zei: prima, neem me dan maar mee.

Ik schreef: *Geen levensverhaal zonder dingen die je doet in je vrije tijd*. Ik schreef met grote letters midden op het vel papier:

SLEEËN

Het kampioensparcours begon onder de top van de Grad, waar in de middeleeuwen een toren waakte over het dal, en eindigde na

een scherpe bocht pal voor de afgrond. Ik herinner me Huso. Huso schuifelde met een oude slee de Grad op, buiten adem, lachend, en ook wij, de kinderen, lachten; we lachten hem uit omdat hij mager was en gaten in zijn laarzen had en weinig tanden in zijn mond. Toen dacht ik: een gek; nu denk ik: hij trok zich domweg van niemand iets aan. De plek waar je sliep, de manier waarop je je kleeedde, dat je goed moest articuleren en dat je gebit er verzorgd uit moest zien. Hij deed de dingen anders dan de meeste anderen. Om eerlijk te zijn was Huso niet meer dan een werkloze dronkenlap, die niet remde voor de afgrond. Misschien omdat we hem niet hadden gewaarschuwd voor de laatste bocht. Of omdat hij zijn reflexen had verzopen. Huso gaf een brul; wij ernaartoe, maar toen bleek het een kreet van vreugde te zijn geweest. Huso zat op zijn slee en die hing halverwege het ravijn in het kreupelhout.

‘Verder, Huso!’ riepen we. ‘Niet opgeven!’ Aangespoord door onze kreten, en vooral door het feit dat het in zijn situatie eenvoudiger was om naar beneden te komen dan omhoog, mepte Huso zichzelf het struikgewas uit en suisde verder de berg af. Het was ongelooflijk, we waren door het dulle heen, en in 1992 werd Huso beschoten in zijn hutje aan de Drina, zijn huisje van karton en planken, niet ver van de wachttoren waar, bezongen door oude heldendichten en afhankelijk van wie je het vraagt, ofwel de Servische held, koningszoon Marko, ooit een toevlucht vond voor de Osmanen, ofwel de Bosniakse held Alija Đerzelez op zijn gevleugelde Arabische merrie over de Drina sprong. Huso overleefde het, verdween en kwam niet meer terug. Sindsdien heeft niemand het kampioensparcours meer afgelegd zoals hij.

Ik schreef een verhaal op dat als volgt begon: *Als je me vraagt wat Heimat voor me betekent, dan vertel ik over dokter Heimat, de vader van mijn eerste amalgaamvulling.*

Ik schreef aan de vreemdelingendienst: *Ik ben Joego, maar ik heb in Duitsland nooit iets gejat, behalve een paar boeken op de Frankfurter Buchmesse. En in Heidelberg ben ik ooit met een kano door het zwembad*

gevaren. Ik gumde het allebei weer uit, want misschien was het wel strafbaar en nog niet verjaard.

Ik schreef: Hier is een opsomming van dingen die ik had.

SPEL, IK EN OORLOG, 1991

Hier is een opsomming van dingen die ik had:

Moeder en vader.

Grootmoeder Kristina, de moeder van mijn vader, die altijd wist wat ik nodig had. Als ze mij mijn door haar gebreide vestje bracht, dan had ik het ook echt koud gehad. Ik gaf het alleen niet graag toe. Welk kind wil nou dat zijn grootmoeder altijd gelijk heeft?

Nena Mejrema, de moeder van mijn moeder, die met kidneybonen mijn toekomst voorspelde. Ze wierp de bonen, en de bonen wierpen beelden van een nog ongeleefd leven op het kleed. Ooit voorspelde ze me dat een oudere vrouw verliefd op me zou worden, óf dat ik al mijn tanden zou kwijtraken; de kidneybonen waren op dat punt een beetje vaag.

Angst voor kidneybonen.

Ik had een gladgeschoren grootvader, de vader van mijn moeder, die graag ging vissen en graag aardig tegen iedereen deed.

Joegoslavië. Maar dat zou niet lang meer duren. Het socialisme was moe, het nationalisme wakker. Vlaggen, ieder de zijne, wapperend in de wind, en in de hoofden de vraag: wat ben jij?

Interessante gevoelens voor mijn lerares Engels.

Ooit nodigde ze me uit bij haar thuis, ik weet nog steeds niet waarom. Ik ging naar haar toe, opgewonden als het begin van de

lente. We aten zelfgemaakte lerares-Engelscake en dronken zwarte thee. Het was de eerste zwarte thee van mijn leven, ik voelde me waanzinnig volwassen, maar deed alsof ik al jaren zwarte thee dronk en kreeg zelfs de wijsneuzige zin 'Ik hou ervan als hij niet al te zwart is' over mijn lippen.

Ik had een C64. Ik speelde het liefst sportgames: *Summer Games*, *International Karate Plus*, *International Football*.

Flink wat boeken. In 1991 had ik een nieuw genre ontdekt: *Choose your own adventure*. Als lezer bepaal je daarbij zelf hoe het verhaal loopt:

Roep je: 'Aan de kant, duivelsgebroed, of ik snijd je de aderen door!', lees dan verder op bladzijde 316.

En ik had mijn team: Crvena Zvezda – Rode Ster Belgrado. Eind jaren tachtig haalden we in vijf jaar tijd drie titels. In 1991 stonden we in de kwartfinale van de Europacup tegen Dynamo Dresden. Voor belangrijke wedstrijden kwamen honderdduizend fans samen in het Marakana van Belgrado, onder wie minstens vijfduizend krankzinnigen. Er stond altijd wel iets in de fik, en er werd altijd met z'n allen gezongen.

Mijn rood-wit gestreepte sjaal droeg ik vaak naar school (als het even kon ook in de zomer), en voor de toekomst smeedde ik plannen om in de buurt van het team te komen. Zelf voetballer worden en voor 100.000.000.000.000 dinar (inflatie) gekocht worden door Rode Ster leek me niet de meest waarschijnlijke weg, dus wilde ik fysiotherapeut worden of ballenjongen, desnoods bal, zolang ik maar bij Rode Ster mocht horen.

Ik miste geen wedstrijd op de radio en geen samenvatting op tv. Voor mijn dertiende verjaardag vroeg ik een seizoenskaart.

Nena vroeg het aan de bonen en zei: 'Je krijgt een fiets.'

Hoe de bonen dat wisten, vroeg ik haar.

Ze strooide nog een handje en zei ernstig: 'Ga op je verjaardag het

huis niet uit.' Toen stond ze op, gooide de bonen uit het raam, waste haar handen en ging slapen.

Een realistische kans dat mijn wens vervuld zou worden was er alleen al niet omdat Belgrado een kleine tweehonderdvijftig kilometer verderop lag. Maar als enig kind hoopte ik eigenlijk dat mijn ouders speciaal voor mij naar de hoofdstad zouden verhuizen.

In de uitwedstrijd op 6 maart vaagde Rode Ster Dynamo Dresden weg met 3-0. Vader en ik zagen de wedstrijd op tv; al na de eerste goal hadden we onze kelen schor geschreeuwd. Toen er was afgefloten nam hij me apart en zei hij dat hij zou proberen om kaartjes voor de halve finale voor ons te pakken te krijgen, voor het geval het team zich zou kwalificeren. Met 'ons' bedoelde hij ook mijn moeder, maar die tikte alleen maar met haar wijsvinger tegen haar voorhoofd.

De uitwedstrijd in Dresden werd na ongeregelde afgebroken bij een stand van 1-2 en als 0-3-overwinning aan ons toegekend. In de loting voor de halve finale kwam Bayern uit de bus, toen al theoretisch onoverwinnelijk. Vader en ik volgden het eerste duel weer samen op televisie. In de rust werd bericht over onlusten in Slovenië en Kroatië. Er waren schoten gelost. Rode Ster schoot de bal twee keer in het doel, Bayern één keer.

Het zit zo: het land waar ik geboren ben bestaat niet meer. Zolang het land nog bestond zag ik mezelf als Joegoslaaf. Net als mijn ouders, die uit een Servische familie (vader) respectievelijk een familie van Bosnische moslims (moeder) komen. Ik was een kind van de veelvolkerenstaat, som en belijdenis van twee mensen die van elkaar hielden, die de Joegoslavische smeltkroes had bevrijd van het keurslijf van hun verschillende achtergronden en religies.

Belangrijk om te weten: ook iemand wiens vader Pool en wiens moeder Macedonische was mocht zichzelf Joegoslaaf noemen, als autonomie en bloedgroep hem tenminste meer zeiden dan heteronomie en bloed.

Op 24 april 1991 reden vader en ik voor de thuiswedstrijd naar

Belgrado. Ik liet mijn rood-witte sjaal uit het raampje hangen, omdat echte fans dat op televisie zo deden. Bij het stadion aangekomen was de sjaal hartstikke smerig. Voor zoiets waarschuwt niemand je.

Op 27 juni 1991 vonden in Slovenië de eerste oorlogshandelingen plaats. De Alpenrepubliek verklaarde zich onafhankelijk van Joegoslavië. Schermutselingen in Kroatië volgden, horror in Kroatië, daarna de Kroatische onafhankelijkheidsverklaring.

Op 24 april 1991 had de Servische verdediger, Siniša Mihajlović, Rode Ster na een vrije trap aan de leiding gebracht. Daar was een overtreding op Dejan Savićević aan voorafgegaan, een toptechnicus uit Montenegro. Het gejuich uit tachtigduizend kelen was oerverdovend, onheilspellend. Met de kennis van nu zou ik kunnen zeggen dat zich daarin woede ontladde, onderdrukte agressie, existentiële angst. Maar dat klopt niet. Dat zou zich later allemaal uit wapens ontladen. Dit hier was maar één ding: gejuich om een belangrijk doelpunt.

Er werden fakkels aangestoken, rode rook steeg op boven de tribunes, ik trok mijn sjaal voor mijn gezicht. Om ons heen juichende mensen, bijna zonder uitzondering mannen, jonge gasten – matjes, peuken, vuisten.

Op het middenveld liet Prosinečki als een wervelwind de Bayerners door elkaar heen stuiven, zijn lichtblonde manen als een zon die boven het veld opkwam en – als een tegenspeler zich niet meer anders wist te behelpen – onderging. Een Joegoslaaf zoals ik: moeder Servische, vader Kroaat. Zijn hoog opgetrokken korte sportbroekje. Zijn witte benen.

Achterin maakte Refik Šabanadžović de ruimtes klein; een taai Bosniër, potig maar snel. Mijn favoriete speler stond zo te zien wat slaperig te lummelen voor het strafschoopgebied van de tegenstander: Darko Pančev, alias Cobra. De Macedonische aanvaller, die in de uitwedstrijd had gescoord, liep altijd iets voorovergebogen over het veld, zijn schouders opgetrokken, alsof het uitgerekend vandaag niet zo goed met hem ging. De kromste be-

nen van de hele wereld, zo had ik ze ook graag gehad.

Wat een team! Zo'n team krijg je op de Balkan nooit meer bij elkaar. Nadat Joegoslavië uiteen was gevallen ontstonden in de nieuwe staten nieuwe competities met zwakkere teams; de beste spelers vertrekken tegenwoordig jong naar het buitenland.

Halverwege de tweede helft scoorde Bayern de gelijkmaker. Een vrije trap van Augenthaler, de bal gleed onder de handen van Stojanović door. Belodedić, de Roemeense libero (Servische minderheid), troostte zijn aanvoerder op de grond.

Vader, de man die zelden van zich liet horen, gaf een schreeuw, deed zijn beklag, vloekte, en ik imiteerde dat, ik imiteerde vaders woede; ik heb geen idee wat er met mijn eigen woede aan de hand was – misschien was die er niet omdat iedereen om me heen er zoveel van had, misschien omdat ik wist dat het allemaal goed zou komen. En net toen ik vader dat wilde vertellen – het komt allemaal goed – nam Bayern de leiding.

Vader liet zijn hoofd hangen.

Bijna op de kop af een jaar later vroeg hij me bedachtzaam welke voorwerpen zo belangrijk voor me waren dat ik ze op een eventuele lange reis niet kon missen. Met de lange reis bedoelde hij de vlucht uit onze bezette stad, waar dronken soldaten hun liederen zongen alsof ze een team aanvuurden. Als eerste schoot me mijn rood-witte sjaal te binnen. Ik wist dat er belangrijkere dingen waren. Toch nam ik hem mee.

Vader zei: 'Maak je geen zorgen. Alles komt goed.'

Als het bij 1-2 was gebleven zou er verlenging zijn gekomen. Misschien hadden de Bayerners dan de beste benen en ideeën gehad om de finale te halen. Misschien was dan sowieso alles anders gelopen, was de oorlog niet naar Bosnië gekomen en ik niet aan deze tekst.

De 2-2 heb ik niet gezien. Op dat moment – we zaten in de negentigste minuut – stond iedereen, het hele stadion stond; misschien stond zelfs het hele land een laatste keer gezamenlijk ergens voor. Ik kon de beslissende aanval volgen tot het moment dat de bal na

een afzwaaijer van Augenthaler zijn reis naar het doel begon, maar toen bewogen de mannen voor ons, naast ons, de hele tribune bevoog, naar rechts, omhoog, ik werd geduwd, verloor even mijn evenwicht en de bal uit het oog...

Hoe vaak heb ik dit doelpunt in de herhaling gezien? Zeker honderd keer. Tot elk detail in mijn geheugen gegrift stond als iets wat je alleen met grote liefde verbindt, of met groot verdriet. Augenthaler wil de flankbal afweren, raakt hem ongelukkig, een boogbal in het eigen net.

Hier is een opsomming van dingen die ik had:

Een jeugd in een kleine stad aan de Drina.

Een verzameling reflectoren die ik van nummerborden had geschroefd. Om die reden de enige keer in mijn leven geslagen door mijn ouders.

Een grootmoeder die het alfabet van de kidneybonen beheerste en die me aanraadde om vertrouwen te hebben in woorden, een leven lang, en dan zou weliswaar niet alles goed gaan, maar zou een en ander makkelijker te verdragen zijn. Of in edelmetalen. Daar gaven de bonen geen uitsluitel over.

Ik had twee parkieten: Krele (lichtblauw) en Fifica (weet ik niet meer).

Een hamster, Indiana Jones, die ik in de laatste dagen van zijn veel te korte leven tot poeder vermalen aspirine op een lepeltje voerde (dat nam ik zelf tegen hoofdpijn) en verhalen van Ivo Andrić voorlas.

Vaak hoofdpijn.

Een onwaarschijnlijke reis met mijn vader naar de onwaarschijnlijke wedstrijd van een onwaarschijnlijk team, dat na de winst in Belgrado het toernooi zou winnen en daarna niet meer weg te denken zou zijn.

Een ondenkbare oorlog.

Een lerares Engels tegen wie ik nooit 'Tot ziens' heb gezegd, en een weerzien zit er niet meer in.

Een rood-witte sjaal, die ik na de wedstrijd in Belgrado niet meer wilde wassen, tot hij alsnog in de wasmachine belandde. Rode Ster Belgrado is vandaag de dag een team met veel rechts-radicalen, agressieve fans. De sjaal heb ik destijds meegenomen naar Duitsland, ik weet niet waar hij nu is.

OSKORUŠA, 2009

In het oosten, niet ver van Višegrad, ligt in de bergen, altijd moeilijk bij slecht weer helemaal niet toegankelijk, een dorp waar nog maar dertien mensen wonen. Die dertien hebben zich daar nooit vreemd gevoeld, vermoed ik. Ze zijn nergens anders vandaan gekomen, hebben het grootste deel van hun leven op die plek doorgebracht.

Wat ook zeker is: die dertien gaan nergens meer heen. Ze zullen de laatsten zijn. Hierboven (of in een ziekenhuis in het dal) zullen ze eindigen en met hen de boerderij – de kinderen zullen de boel niet overnemen –, hun geluk en hun krakende heupgewrichten. Hun sterkedrank, die de zienden blind maakt en de blinden weer ziend, wordt opgedronken of misschien ook wel niet; over niet al te lange tijd wordt hier niets meer gestookt (in de fles een houten kruis). De hekken zullen niets meer scheiden wat van betekenis is, de akkers zullen braak liggen. De varkens worden verkocht of geslacht. Wat er met de paarden gaat gebeuren weet ik niet. Met de preiplanten en de mais en de bramen is het gedaan. Al zullen de bramen misschien wel uit zichzelf doorgaan.

In 2009 was ik hier voor het eerst. Ik herinner me dat ik toen ik de elektriciteitsmasten zag hardop en stompzinnig over de elektriciteit had staan nadenken: zou die worden afgesloten als de laatste

hier is overleden? Hoelang zal het gegons tussen de masten dan nog klinken?

Gavrilo, een van de oudsten in het dorp, spuugde een sappige fluim in het sappige gras en riep: 'Wat mankeert jou? Je bent er nog maar net en je hebt het al over doodgaan. Ik zal je eens wat vertellen. We hebben het leven hier overleefd, de dood is wel ons minste probleem. Zolang jullie onze graven verzorgen, er een keer een bloemetje op leggen en met ons praten, gaat het hier gewoon door. Met of zonder stroom. Op mij hoeft trouwens niemand bloemen te leggen, wat moet ik met bloemen als ik dood ben? Goed. We gaan, ogen open, ik laat je een paar dingen zien, blijkbaar heb je nergens benul van.'

Oskoruša, zo heet het dorp. De oude man had ons buiten het dorp langs de kant van de weg opgepikt, met handen als kolenschoppen. Ons, want ik was niet alleen. De reis was het idee van mijn oma Kristina geweest.

Ook Stevo was erbij, die had ons gebracht – een serieuze man met heel blauwe ogen, twee dochters en geldzorgen.

Grootmoeder, niet onder de indruk van de zon, ging die dag in het zwart gekleed. Praatte veel, herinnerde zich veel. Achteraf heb ik de indruk dat ze vermoedde dat het verleden haar binnenkort zou ontglippen. Ze liet Oskoruša nog een laatste keer aan zichzelf zien, en aan mij voor het eerst.

In 2009 had grootmoeder haar laatste goede jaar. Ze was nog niet begonnen te vergeten, en haar lichaam deed wat zij wilde. In Oskoruša liep ze over wegen waar ze een halve eeuw eerder als jonge vrouw met haar man had gelopen. Mijn grootvader Pero was hier geboren en had zijn jeugd in deze bergen doorgebracht. In 1986 was hij gestorven, in Višegrad voor de televisie, terwijl ik in de slaapkamer ernaast met plastic indianenpoppetjes op plastic cowboypoppetjes schoot.

Vroeger zei grootmoeder altijd – ik was toen tien of vijf of zeven – dat ik nooit jokte en loog, maar altijd alleen maar overdreef en erop

los fantaseerde. Wat het verschil daartussen was wist ik destijds waarschijnlijk niet (en ook tegenwoordig wil ik het niet altijd weten), maar ik vond het fijn dat ze me leek te vertrouwen.

Op de ochtend voor onze reis naar Oskoruša bevestigde ze nog een keer dat ze het altijd al had geweten: ‘Fantaseren en overdrijven – tegenwoordig verdien je er zelfs de kost mee.’

Ik was net aangekomen in Višegrad en wilde bijkomen van de lange tournee om mijn eerste roman te promoten. Ik had een exemplaar meegenomen als cadeau, dom genoeg in het Duits.

Of dat het boek over ons was, vroeg grootmoeder.

Ik barstte meteen los – fictie, zoals ik het opvatte, zei ik, schiep een eigen wereld in plaats van de onze af te beelden, en dit hier – ik klopte op het omslag – was een wereld waarin rivieren konden praten en overgrootouders altijd bleven leven. Fictie zoals ik die bedenken, zei ik, is een open systeem van verzinnsels, waarneming en herinnering dat aanschurkt tegen wat echt is gebeurd...

‘Aanschurkt?’ Grootmoeder kuchte door mijn woorden heen en zette zwoegend een reusachtige pan met gevulde paprika’s op het fornuis. ‘Ga zitten, je hebt honger.’ Het boek schikte ze op een vaas als een museumstuk op een sokkel.

En toen kwam die zin over de kost verdienen.

De gevulde paprika’s roken naar een sneeuwrijke dag in de winter van 1984. In Sarajevo vonden de Olympische Spelen plaats, en ik deed op mijn slee alsof ik wintersporter was, net als onze Sloveense helden die in hun fenomenaal strakke, kakelbonte pakken de bergen af raasden. Ik won elke wedstrijd (ik vertrok pas als er achter me niemand meer was die me had kunnen inhalen).

Wachtend op de paprika’s zie ik nu tegen de helling het huis van de Kupu’s, in de oorlog kapotgeschoten en sindsdien leeg. Toen ik destijds met de slee bij grootmoeder thuis was gekomen zette ze paprika’s op tafel. Mijn vingers jeukten vreselijk, ze hield mijn handen vast en warmde ze, en op televisie skiede Jure Franko in de reuzenslalom de zilveren medaille binnen. In deze stad worden zelfs